

Málnási Ferenc

Erdélyi anyanyelvoktatás —
irodalmunk tükrében

VII.

**Anyanyelvoktatásunk a Habsburg-birodalomban (1713–1830),
a reformkorban, a forradalom és szabadságharc korában (1830–1849),
a Habsburg önkényuralom idején (1849–1867)
az anyaországi oktatási rendszerbe tagoltan**

III.

A reformkori magyar irodalom, a magyar nyelven folyó megélénkült közélet, az anyanyelvű iskolázás, az Akadémia megalakulása mind hozzájárult a nyelvújítás betetőzéséhez. Jelentős szerepe volt annak is, hogy 1820 után Pest—Buda vált az ország szellemi központjává, itt működtek a múzeumok, a könyvtárak, az egyetem, élénk az irodalmi és társasági élet, s 1837-ben itt kezdte meg működését az *állandó magyar nyelvű színház* is.

Kolozsváron az 1811 óta gyűjtésből épülő, Farkas utcai kőszínházat, az *állandó magyar színeszet első otthonát* még 1821. március 12-én megnyitották, s 1822. december 26-án bemutatták az *első magyar operát, Ruzsitska József* művét, a *Béla futását* (Gaal György. 2001. 20.)

Mit jelentett az anyanyelvoktatásunk számára a színház? Nagyon sokat.

Legkorábbi „drámai” emlékeink még a XVI. századból valók, s a XVII. és XVIII. századból már tömegével maradtak fenn ún. *iskoladrámák* latin és magyar nyelven. A színjátszás fellendítésére irányuló tudatos szándék Bessenyei György programjában jelent meg. A felvilágosodás programjában a költők, írók, gondolkodók a nyelvvelés (és ezen keresztül a művelődés, a „*népművelés*”) hatékony, talán leghatékonyabb eszközét látták benne, úgy érezték, a színpadon elhangzó szavak sokkal több emberhez juthatnak el, mint a folyóiratok, a könyvek. Nem tudjuk, de talán a korabeli magyartanárok értékelték a színpadon elhangzó szavakat, és el is vitték diákjaikat az előadásokra. A vándorszínészek előadásaira tódult a falvak fiatalja, öregje. A nemegyszer mostoha körülmények között játszó „*komédiások*”, ahogyan akkor nevezték őket, részt vállaltak abban a munkában, amelyet a magyar nyelv ügyében fontosnak érzők végeztek. Még egy-két év, s olyan színészpálánták is felbukkannak, mint Petrovics Sándor, Arany János... S a XIX. század közepére megszületett nemzeti drámánk is, *Katona József* (1791–1830)

Bánk bánja (1815–1820). A dráma népszerűsége a 40-es évek folyamán nő, 1848. március 15-én a pesti nép kérte műsorra tűzését a Nemzeti Színházban. Erkel Ferenc 1861-ben operaváltozatát is elkészítette. Azóta is hódít, népszerű és magyar irodalomtörténetünk szerves része is. A magyar drámai nyelvet Katona József teremtette meg. Az egyes szereplők beszéltetése szoros összefüggésben van azok lelkiállapotával, jellemével, a stílus patetikussága a mű drámaiságával.

Anyanyelvünk használata közben a nyelvújítási szavak csiszolódtak, jelentésükben bővültek, meggyökeresedésük során teltek meg voltaképpen színnel, tartalommal. Letörlődött róluk önkényes keletkezésük bélyege, sőt származásuk esetleges szabálytalansága. Élni kezdenek, és belevegyülve a nyelvi fejlődés, a szakadatlan átalakulás folyamatába, a beszélő tudatában már semmi sem különbözteti meg őket a nyelv többi, hagyományos vagy tudatos szándék nélkül keletkezett szavától. A tudományok nyelve mellé a színház drámai nyelve társul, szélesedik az anyanyelvhasználat, az anyanyelvoktatás is, közeledik a magyar nyelv államnyelvvé válásának ideje... Mert megszilárdul *a művelt írásbeliség normája*, a nyelvi standard, és ennek alapján létrejött az egységhez közelítő köznyelv. A korszak elején, 1772 körül, még két nyelvjárás vetélkedett a nyelvi sztenderd rangjáért: a dunántúli és az északkeleti tiszai nyelvjárás. A korszak végére, 1849 körül, azonban *a tiszai nyelvjárás és ennek erdélyi változata* végleg győzedelmeskedett, magába olvasztva egyes elemeket más nyelvjárásokból is. Többféle oka volt annak, hogy a tiszai, az erdélyi nyelvjárás lett a magyar *nyelvi sztenderd alapja*: itt nagy tömbben voltak tiszta települések, itt működött a két híres, nagy múltú iskola: Sárospatak és Debrecen, a felvilágosodás szellemi vezéralakjai közül többen is ezt a nyelvjárást beszélték, Kazinczy is, és e vidéken volt a nyelvújító mozgalom és a magyar irodalom ekkori „fővárosa”: Széphalom is (J. András Katalin—Széplaki György. 1998. 71-72.)

Míg Fazekas Mihály a Bessenyei Györgytől Csokonai Vitéz Mihályig tartó esztendőök felvilágosult eszméinek mesébe sűrítője, addig egy délnyugat-dunántúli kismemes ennek a háborúk vérgőzébe bolondult napóleoni korszaknak ábrázolója: *Berzsenyi Dániel* (1776–1836). Kazinczynak írta egyik levelében: „Nem lehet szentebb kötelessége ez bölcsnek, mint a nép boldogságának eszközése. Használni és tanítani akart: „Az ész minden! s ebből foly minden jó, / Nincs e nélkül virtus, sem semmi boldogság.” A görög-római költészet versformáinak mestere, de költői képei szétfeszítik az antik formák szigorú zártságát indulatokat árasztó képekkel. Világosan érzékeli, ahogy ma mondanánk, a „nemzetközi helyzetet”: „Forr a világ bús tengere, ó magyar! / Ádáz Erynnis lelke uralkodik, / S a föld lakóit vérbe mártott / Tőre dühös viadalra készti... / Nem sokaság, hanem / Lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat” — figyelmeztett *A magyarokhoz* c. versében — s ez az utolsó sorát érettségire készülő diákjaink ma is szívesen választják mottóként.

A reformmozgalom törekvéseitől megtermékenyítve jött kétre a magyar *romantikus irodalom*, amely Kölcsey Ferenc, Katona József, Széchenyi István,

Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Arany János, Madách Imre, majd Jókai Móron át Mikszáth Kálmánig húzódik. Mindegyikük irodalmi alkotása szerves része magyar irodalomtörténetünk és anyanyelvoktatásunk történetének.

Az 1823-as esztendő több szempontból is fontos éve irodalmunknak: Nagy klasszikusaink születtek ebben az évben: Petőfi Sándor 1823. január 1-jén, Madách Imre pedig január 24-én. De 1823. január 22-e a születési dátuma nemzeti himnuszunknak is!

Kölcsey Ferenc (1790–1838): *Hymnus. A magyar nép zivataros századaiból* (1823). A vers alcíme a szöveget a konkrét történelmi helyzet fölé emeli térben és időben. Az idő a magyar történelem, Árpádtól, az elképzelt és remélt (végtelen) jövőig, a tér, a megjelölt jelképes értékű helyekkel: Duna, Tisza, Kárpátok, Kunság, Tokaj — a történelmi Magyarország. A beszédhelyzet: a közösséget képviselő beszélő és a címzett, a kérést talán meghalló Isten kommunikációja. A szövegtípust az imádság beszédhelyzete építi fel. A Himnusz keretes szerkezete történelmünk fényes lapjait láttatja: a honfoglalás idejét, Árpádot, a Hunyadiak harcait, Mátyást és a szimbolikus helyeket, a bortermő Tokajt, a kenyeret adó Alföldet, a Kunságot. Az *ért kalászt, a bor, és a nektárt csepegtetél* említése egyszerre tartalmazza a bibliai és az antikvitásra vonatkozó utalást, hiszen a *kenyér* és *bor* átváltozása, egyes keresztény istentiszteletek része, a *nektár* pedig a mitológiában az istenek itala. Az ellentétek (*öröm — halálhörgés, vár — kőhalom, bér — völgy, haza — hontalanság*), a hiperbolikus nagyságú romantikus képek (*vérözön, lángtenger, csonthalmain*), a szokatlan, felforgatott szórend, valamint az alliterációk (*kínzó rabság könnye*), sokasága adja a költői értékeket, mellettük az ima és a retorika együttes ereje, a történelem, a fájdalmas önbírálat és az élni akarás súlyos mondatai önismeretünket gazdagítja (Somos Béla. 2005. 170.). A nyelvújítás során megújult anyanyelvünk gyönyörű darabja is ez a költemény. Soha nagyobb karriert magyar vers nem futott be. Nincs nap, hogy sorai valahol, valamilyen alkalomból, s mindig a magyar nemzeti függetlenség bizonyosságaként, fel ne csendülnének. Az 1829-ben megismert, majd 1832-ben megjelent vers futótűzként terjedt el, szavalták, sőt énekeltek, különféle dallamokra. 1844-ben pályázatot írtak ki megzenésítésére, a pályadíjat *Erkel Ferenc*, a Nemzeti Színház karnagya nyerte el, így vált Kölcsey Ferenc verse közös nemzeti énekünké. (Sajnos a szerző ezt már nem érthette meg.) (Nemeskürty István 1983. 388.)

Volt idő, amikor erdélyi anyanyelvóráinkon tilos volt megemlíteni Kölcsey nevét, tilos volt a vers szövegét felolvasni, bemutatni, netán megtanítani, s ha valahol merészelt valaki elénekelni, büntetésül a rendőrség hurcolta el.

Kölcsey *országgyűlési beszéde*ben is szólt „a magyar játékszínről”, „a magyar nyelv ügyében”, a „vallásról vallásra való szabad átmenet tárgyában”, a szólás-szabadságról stb. Anyanyelvóráinkon ma is idézzük szállóigévé vált mondatát: „Jelszavaink valának: haza és haladás.” Ugyanígy a sokak által könyv nélkül tudott, Huszt c. versének két sorát: „Messze jövőendővel komolyan vess öszve jelenkort: / Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!”

Anyanyelvoktatásunk értékes darabja Kölcsey Ferenc *Nemzeti hagyományok* c. tanulmánya is, amelyben a kultúra/kultúránk életképességét, a folyamatosságot bizonyítja, azt, hogy a múlt/múltunk elfeledése, a hagyományok elvesztése a közösség/közösségünk létét veszélyezteti. Ha elszakadunk múltunktól, hagyományainktól, nyelvünktől, létünk kerül veszélybe. Kölcsey úgy gondolta, hogy a népi értékek, pl. „*pórdalaink*” felfedezése ösztönző lehet nemzeti kultúránk kibontakozásában. A nemzet fogalmába a többséget alkotó jobbágyságot is besorolja, emellett szól figyelmeztetésre: „A való nemzeti poézis eredeti szikráját a köznapi dalokban kell nyomozni”.

Unokaöccsének, Kölcsey Kálmánnak (1825—1849) címezte, de minden ifjú embernek szánta és szól a cselekvő hazafiság kátéja, a *Parainesis* (1834). A cím buzdítást, intelmet jelent. Kölcsey a nevelő, az egyén és a világ kapcsolatáról beszélve, tételmondata: „A társaságban született ember nem önmagáé”. Erre biztatja unokaöccsét: „...tekints szívedbe, s ott leled a természettől vett tudományt, mely szerelmedet egy háznéphez, s ennek körén túl egy hazához láncolja”... „Törekedjél ismeretekre!” — biztatja öccsét, „melyek ítélet és ízlés által vezéreltetnek”. Az emberi kapcsolatok ébren tartásának a nyelv, a beszéd az eszköze: „Teljes birtokában lenni a nyelvnek... elengedhetetlen feltétel... Törekedned kell nem csak arra, hogy beszéded hibátlanul zengjen ajkaidról, hanem arra is, hogy kedves hajlékonysággal... okaidnak és érzelmeidnek akaratomtól függő, tolmácsa lehessen...” A hon nyelvének szeretete nem jelent bezárkózást: „tanuld más mívelt népek nyelvét is” — tanácsolja a költő. Még néhány kulcsgondolata a versnek: Az élet célja: a tett, a cselekvés, a cél iránya: az önzetlen munkálkodás másokért, elsősorban a nemzetért (az emberiség túl nagy közösség, a család túl szűk). „...az élet fő célja tett, s tenni magáiban vagy másokkal együtt senkinek nem lehetetlen. Tehát tégy! s tégy minden jót, ami tőled telik...” Szükséges feltételek: ki kell alakítanunk alapelveinket, vállalnunk kell magunkat az önzetlenségben, magas célokat kell magunk elé tűznünk: tanulás, ítéleterő, bátorság. Lehetséges akadályok: sors, szerencse, végzet, ellenségek rosszindulata, a tömegek felvilágosítása nehéz (Somos Béla. 2005. 181.).

Az európai romantika legnagyobbjaival egyenrangú költő, aki megújította a magyar költészet nyelvét, eszköztárát: *Vörösmarty Mihály* (1800–1855), a Perczel fiúk nevelője, tanítója, a család vidéki birtokán.

Irodalomtörténetünk, anyanyelvoktatásunk a *Szózat* (1836) költőjeként tartja számon, s oktatja életét és alkotásait. Miközben a beszélő az egyén életét a nemzeti lét kereteibe helyezi, a nemzeti létet a nemzetek összefüggéseiben látja. A megszemélyesített nemzetre rávetíti az emberi lét általános viszonyait (*élet, halál, sír, gyász*), és értékeit (*bátorság, helyállás*). Aki méltó módon élt, s úgy tud meghalni, az teljes életet élt, betöltötte hivatását. A „magyar” biztos lehet benne: akár „élet”, akár „halál” lesz a sorsa, méltóképp élt (Bánki István—Pála Károly. 2004. 247.).

(...)

Vörösmarty irodalmi névjegyet romantikus eposza, a *Zalán futása* (1825) határozza meg. Nemzeti megrendelésre készült. Ötlet- és versenyzőtárs az 1823-ban publikált hősköltemény, a *Székelyek Erdélyben, Aranyosrákosi Székely Sándor* (1797–1854) négyénekes eposza a székelyek honfoglalásáról, melybe mitológiai és tündéri elemeket szőtt.

„Hálásan gondolok az *erdélyi csalogányra*, mert nála nélkül vagy nem, vagy mindegyre másképpen írtam volna meg a Zalán futását” — vallotta Vörösmarty. A Zalán futása hatása túlgűrűzött olvasói körén, „hatásával nemcsak irodalmi, hanem politikai történelmünkben is helyet kér” (Beöthy Zsolt). Mindkét művet csak megemlíjük irodalomóráinkon.

Vörösmarty Mihály színpadi művei közül maradandó értéket a *Csongor és Tünde* (1830) képvisel. A darab forrása *Gyergyai* (vagy *Gergei*) *Albert* XVI. századi *szépb-története: História Árgirus királyfiról és egy tündér szűzleányról*, melyet a költő gyermekkorában olvashatott... Vörösmarty műve filozófiai mesedráma, újra és újra felvetődő kérdéssel: Mi az élet értelme? Mi a boldogság? Hogyan lehetünk boldogok?

Kölcsey Ferenc harmadik olvasása után jelentette ki: „*Csongor kincs.*” Beöthy Zsolt pedig azt írta: A magyar költői nyelvnek legszebb diadala e mű”. „Mesés és valóságost, tündérit és parlagit, szárnyalót és filozófiát, bűvöset és bájosat... ilyen harmonikus egységbe fogni magyar irodalmi alkotás eddig nem volt képes...” (Tóth Dezső).

Mai diákjaink számára is érvényes három kérdést fogalmazott meg Vörösmarty a *Gondolatok a könyvtárban* (1844) című versében:

1. „*Ment-e / A könyvek által a világ elébb?*”

Vörösmarty válasza: erkölcsi és társadalmi helyzetképe:

„*Iszonyatos hazugság mindenütt...
...léha tudománytól / Zabáltan elhenyéljük a napot...
...míg nyomorra milliók születnek,
Nébány ezernek jutna üdv a földön...*”

2. „*De hát ledöntsük, amit ezrede / Ész napvilága mellett kidolgozának?*”

Vörösmarty válasza: erkölcsi és társadalmi helyzetképe:

„*Hány fényes lélek tépte el magát,...
Hogy tévedt, sujtott embertársinak
Írányt adjon s erőt, vigasztalást.
Egy újabb szellem kezd felküzdeni...*”

3. „*Mi dolgunk a világon?*”

Vörösmarty válasza: erkölcsi és társadalmi programhirdetése:

„*Mi dolgunk a világon? Küzdeni
Erőnk szerint a legnemesbékért...
A nyers fajokba tisztább érzeményt
S gyümölcsözőbb eszméket oltani...
Előttünk egy nemzet sorsa áll.*”

Ha azt kivittuk a mély süllyedésből
 S a szellemharcok tiszta sugaránál
 Olyan magasra tettük, mint lebet,
 Mondhatjuk, térvén őseink poráboz:
 Köszönjük élet! áldomásodat,
 Ez jó multság, férfi munka volt!”

(Somos Béla után. 2005. 205.)

A helyi, nemzeti és az örök emberi játszik egybe a költeményben, s a reformkor embereinek, de mai diákjainknak is a költő válasza iránymutató. Ez a válasz azóta szállóigévé is vált, érettségi tablók, kártyák mottójaként láthatjuk, olvashatjuk.

Magyar irodalmi óráinkon a változó tanterveknek megfelelően szerepeltek/szerepelnek még az alábbi Vörösmarty versek: *Magyarország címere* (1832), *A Guttentberg-albumba* (1839), *Liszt Ferenchez* (1840), *Fóti dal* (1843), *A merengőbőz* (1843), *Atok* (1849), *Előszó* (1850), *A vén cigány* (1854). Amikor Vörösmarty verseivel foglalkozunk, mindig felolvasom az elemi osztályok tantervébe illő, de ott nem mindig szereplő *Petike* (1841) című versét. A vers kedélyes, ötletes frissessége megragadó (népi anekdotából „van lemásítva” — Erdélyi János), s abban is jeles, hogy a költészet világában a gyermekpszichológiának, a gyerekekhez szólónak is helyet teremt.

1825 után emelkedett közszereplővé egy huszártiszt, aki végigharcolta a napóleoni háborúkat, a lótenyésztés foglalkoztatta, főnemesként a pozsonyi országgyűlésen, amikor a nemzeti nyelv és irodalom fontosságáról vitatkoztak, egyik képviselő szerint: „Egyedül a nagybirtokosoktól függ a haza régi óhajásainak teljesedése, mert mint az egyszeri hadvezér szerint a háborúhoz, ide is csak három dolog kell: pénz, pénz és ismét csak pénz!” *Széchenyi István* (1791–1860) egy évi jövedelmét — 60 ezer forintot — ajánlott fel egy magyar tudós társaság felállítására. Széchenyi különös ellenérzéssel viseltetett a latin nyelv iránt, holott Magyarországon diplomáciai nyelvnek számít, ő ezzel szemben „útálatos kísértetnek” nevezi Cicero nyelvét, s még meg is tetézi: „Nem lehet ma, mikor a léleknek tágulni kellene, holt nyelvek, s mesterkéltséggel elaggott theoriák penészeit nyújtani természetes eledel helyett”. A rómaiak nyelve helyett a rómaiak példáját tartja követendőnek, amikor kijelenti, hogy a latin nyelv „legyen iskoláinkban tanítva ezentúl is, de nem kirekesztőleg, hanem csak mint egy tárgy a tanulásnak, egyszerűbb és célhoz szaporábban vezető úton. Szolgáljon ezután is a férfiúi tömörség és írásmód példájául, s legyen mindennek fölött halhatatlan remekei által buzdítója nemzetünknek római honszeretetre, római nagylelkűségre, római nagyságra!” (Glatz Ferenc szerk., 1989. 133.).

A negyvenezer holdas gazdaság ura tökéletes birtokában van a német nyelvnek, naplóját, magánlevelezését is jórészt németül vezeti, a nemzetközi érintkezés gyakorlatában általánosan elfogadott francia nyelvet is bírja, s Angliában járva, bizonyára az angol tudását is gazdagította — *igazi többnyelvű a maga korában,*

de meleg szeretettel függött a hon nyelvén, hagyományos nagyúri neveltetése, a császári hadseregben eltöltött szolgálati évei sem tántorították el a magyar nyelvtől. Kései nyelvújításként az angol „you” hazai megfelelőjét, az „Őn” megszólítást ő vezette be azzal az érveléssel, hogy ez a formula mintegy demokratikusabbá teszi a társadalmi életet, közelebb hozza egymáshoz a „kend”, „tekintetes”, „nagyságos”, „méltóságos”, „kegyelmes” és más címen címzett rendek tagjait. Szónoklatainak és írásainak is két közös vonása van: egyrészt angolosan tömörek és közvetlen hangvételűek, másrészt a kor legszebb magyar irodalmi nyelvén szólnak. A fejlődést *csinosodásnak*, a mattot *bágyadtnak*, a hősiest *delinek* nevezte. (Amikor a Pest és Buda egyesítése révén létrehozandó új fővárost Honderűnek javasolták elnevezni, azonnal figyelmeztette a közvéleményt, hogy a szó francia olvasata — on dö rü — utcanőt jelent). Nyelvújítási ötleteit tágas összefüggésbe foglalta, társadalmi, sőt politikai programmá avatta: „Ha van saját szavunk, ne tűrjük az idegent, ha pedig nincs, s nyelvünk bányáiból nem teremthető, vagy pedig honi szavunk csak egy is nuance — mást jelent, s az anyanyelvvel összeforrandó szó iránt éppen annyi hospitalitást, mint amennyivel régi magyar szokás szerint fogadják a jövevényt”. A nyelvművelés terén maga járt elől jó példával. A „honunk szebb-lelkű asszonyainak” ajánlott *Hiteben* (1830) leginkább hölgyeink magyarosodását kívánja, mert úgy hitte, hogy a feleségek és gyermekek is megmagyarosodnak. „...minden nemes és szép, ami az emberiséget felemeli, a ti nemetek műve. Ti vizitek karjaitokon életbe a kisdéd nevendékeket, s jó polgárt nevelitek...” (Felesége még nem tudott magyarul, de gyermekeit mégis magyar nyelvű közhatalmi tanította, s később már Berzsenyi felolvasásával mulattatta férjét.) (Glatz Ferenc szerk., 1989. 134.).

Hunnia (1835) c. tanulmányában írta: „Nemzet, habár szabad alkotmánya van is, mindaddig, míg saját nyelvét nem használja, tovább áll a kifejtési lehetőségtől, mint a legvadabb nép, amely anyanyelvével szabadon él.”

A nemzetiségekről keveset tudott, az Erdélyben élő románságról azt vallotta, hogy erkölcei, hagyományai és pravoszláv vallása miatt a szerb, román, görög, orosz államokhoz kötődik, míg „mi magyarok, ha nemzetiségünk fennmaradásáért aggódunk, s nyelvünk és sajátosságaink kifejtésében előhaladni törekedünk, csak elolvasztásunk, megsemmisítésünk ellen védelmezzük magunkat... Nekik valószínű hazájuk künn van, fennmaradásuk záloga bizonyos, ők nem védelmezik létüket...” A nemzetiségekkel „elődeink a frigyét könnyen megköthették volna, mi mostaniak már csak nehezen, utódaink tán soha többé”, s annál sürgetőbbnek vélte a közeledést, s az azt elősegítő közművelődési és oktatási rendszer kimunkálását. Felfogása szerint az úthálózat javításának, az állandó hídnak, a folyamszabályozásnak, a gőzhajózásnak és a vasútvonalak kiépítésének egyaránt az a legáltalánosabb haszna, hogy ezek a szó átvitt értelmében is lehetővé teszik az országot lakó népek közti közeledést, összefüggő, szerves egészzé formálhatják a széthulló nemzetet. A magyar liberális ellenzék nem tette magáévá nézeteit, a békes közeledés és kiegyenlítés gondolatát. Széchenyi összeomlásához és személyes

---

---

tragédiájához nem csekély mértékben járult hozzá, hogy az általa soha nem kívánt forradalomra támadó reakció 1848 őszén a maga táborában tudhatta az elvadított nemzetiségek többségét is. Háborgó lélekkel írta le: „Én a csillagokból olvasok. Vér és vér mindenütt: a testvér a testvért, a népfaj a népfajt fogja gyilkolni... Száguldó paripák dúlnak fel mindent, mit építünk! Oh az én füstbe ment életem!” (Glatz Ferenc szerk., 1989. 136.).

Az akkor vérbefojtott forradalom, a tatárdúlás, a török uralom után, a Habsburg-hatalom immár nem csupán az irodalmunk lefejezésére, hanem most már egész népünkre irányuló megsemmisítő csapása ellenére vallhatjuk ma is Széchenyivel: „Sokan azt gondolják: Magyarország — volt; — én azt szeretném hinni: lesz!”

A lakosság anyanyelvi, illetve nemzetiségi megoszlását első ízben *Fényes Elek* (1807—1876), a reformkor erdélyi származású statisztikusa, jogásza végezte el, a megyei összeírások, az egyházmegyék, egyházkerületek adatait felhasználva, valamint a vallási megoszlásból következtetve a lakosság etnikai összetételére:

A lakosság nemzetiségi megoszlása 1840-ben:

Magyarország	%	Erdély	%
(a Katonai Határőrvidékkel)			
Magyar	4 338 308	43,63	474 451 28,00
Német	1 046 392	10,52	222 159 13,11
Szlovák	1 684 598	16,94	— —
Román	1 215 269	12,22	990 998 58,49
Ruszin	442 903	4,45	— —
Zsidó	240 410	2,42	2 043 0,14
Egyéb	25 960	0,26	4 198 0,12

(Glatz Ferenc szerk., 1989. 137.)

A fent ismertetett adatok fényében vizsgáljuk meg azt a helyzetet s az idevezető folyamatot, amelynek eredményeképpen megszületett a magyar államnyelv, illetve végre polgárjogot nyert az anyanyelvű oktatás magyarországi és erdélyi iskoláinkban.

Irodalom

Balázs Géza: *A magyar államnyelv 1100 éve*. Édes Anyanyelvünk. XVIII. 2. 1996. április.

Bánki István—Pala Károly: *Irodalom a középiskolák 10. osztálya számára*. Apáczai Kiadó. Celldömölk, 2004.

Fináczy Ernő: *Az újkori nevelés története*. Egyetemi Nyomda. Budapest, 1927.

Gaal György: *Kolozsvár*. Polis Kiadó. Kolozsvár, 2001.

Gál Kelemen: *A Kolozsvári Unitárius Kollégium története (1568–1900)*. Minerva Irodalmi és Nyomdai Müintézet nyomása. Kolozsvár, 1935.

Glatz Ferenc szerk.: *Magyarok a Kárpát-medencében*. Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat. Budapest, 1989.

Grétsy László szerk.: *A mi nyelvünk. Íróink és költőink a magyar nyelvről*. Tinta Könyvkiadó. Budapest, 2000.

Holló László: *Az Erdélyi Római Katolikus Státus — egykor és ma*. Szabadság. 2009. január 31.

J. András Katalin—Széplaki György—Törzsök Edua: *Magyar nyelv VIII. A magyar nyelv története*. Műszaki Könyvkiadó. Budapest, 1998.

Köpeczi Béla szerk.: *Erdély rövid története*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1993.

Mészáros István: *A magyar nevelés története 1790–1849*. Budapest, 1968.

Mészáros István: *Magyar iskolatípusok 896-1996*. OPKM. Budapest, 1995.

Mészáros István: *Magyar iskola 896–1996*. Budapest, 1997.

Nemeskürty István: *Deák, írj magyar éneket. A magyar irodalom története 1945-ig*. Gondolat Kiadó. Budapest, 1983.

Sipos Lajos szerk.: *Pannon enciklopédia. Magyar nyelv és irodalom*. Dunakanyar. Budapest, 2000.

Somos Béla: *Irodalmi atlasz-könyvek. 9. évfolyam*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 2005.

Szabó K. Attila: *Magyar neveléstörténeti kronológia különös tekintettel Erdélyre*. Magiszter, 2004. 2. 112-115. és 2004. 3. 102-118.

Molnos Zoltán: CSALÁD

Jancsik Pál

Szürke

Szürke bükkök közt hamvasszürke pára.
Magszerettem e matt színt mostanára.
Rikít a piros, megfagyaszt a kék.
Gógból, hivalkodásból már elég.

Tudom, színek kavargása az élet.
Voltak tüzek, szívárványos remények...
Maradt: fény-árny, fehér-fekete — szűrve.
Tapasztalások bölcsessége: szürke.

Csuhám felöltöm, furcsa szerzetes.
A táj ködös, az út havas-jeges.
Elindulok a fák hívó szavára.
Elnyel a föld szürke látóhatára.

Megsimogatott a tél

Gerzson Béla emlékének

Mentünk a fehér sétatéri úton
az összeborult, fagyos fák alatt.
Valami igaz melegségre vágytunk,
kívántuk a zengő, piros nyarat.

Mondtad: titkokat rejtenek a számok,
s önmagánál többet jelent a szó.
Lágyan, anyásan, gyapjúfejkendősen
borította az ágakat a hó.
